ҚР ДСМ «ЖИТС-ТЫҢ АЛДЫН АЛУ ЖӘНЕ ОҒАН ҚАРСЫ КҮРЕС ЖӨНІНДЕГІ РЕСПУБЛИКАЛЫҚ ОРТАЛЫҚ» ШЖҚ РМК

№ KAZ-H-RAC «ЖИТС, туберкулез және безгекпен күресу үшін Жаһандық қордың

грантын іске асыру туралы есеп

2018 ж.

Мазмұны

Қысқартулар тізімі 1

1. Кіріспе 4

2. Грант туралы ақпарат 4

3. Қазақстанда ЖТБ ЖҚ грантының негізгі жетістіктері 5

3.1. Зиянды төмендету қызметтерінің кешенді пакетіне қолжетімділікті арттыру арқылы инъекциялық есірткіні тұтынушылар арасында АИТВ-ны бақылауды жетілдіру 6

3.2. Азаматтық секторда орынбасушы терапияны қамтамасыз ету және кеңейту 10

3.3. Түрмелерде АИТВ-инфекциясының алдын-алу және емдеуге қол жетімділігін арттыру 14

3.4. Тұрақты негізде антиретровирустық терапиямен АИТВ /ЖИТС-пен өмір сүретін адамдарды қамтамасыз ету 16

3.5. Мониторинг және бағалау жүйесін нығайту 18

3.6. Бағдарламалық тұрақтылықты қамтамасыз ету және халықтың ең осал топтарына қызмет көрсетуді кеңейту үшін қауымдастықтардың әлеуетін күшейту 19

3.7. Техникалық көмек көрсету 22

3.8. ЕЖЕ арасында АИТВ-ны алдын алу 23

4. Қорытынды 24

Қысқартулар тізімі

ААБ	АИТВ-инфекциясының анадан балаға берілуі
ААБП	АИТВ-инфекциясының анадан балаға берілуінің профилактикасы
АРТ	Антиретровирустық терапия
АИТВ	Адамның иммун тапшылығы вирусы
АӨА	АИТВ-инфекциясымен өмір сүретін адамдар
АӨА -МБ	АИТВ-инфекциясымен өмір сүретін адамдардың мәліметтерінің базасы
АТМ	Ақпараттық-танымдық материалдар
БАҚ	Бұқаралық ақпарат құралдары
ВГС	Вирустық гепатит С
ДДҰ	Дүниежүзілік денсаулық сақтау ұйымы
ЕДЕК	Ерлер денсаулығының Еуразиялық коалициясы
ЕЖЕ	Еркектермен жыныстық қатынасқа түсетін еркектер
ЕКТ	Ерікті кеңес беру және тестілеу
ЕҮК	Елдік Үйлестіру Комитеті
ЖЖБИ	Жыныстық жолдармен берілетін инфекциялар
ЖИТС РО	ЖИТС-тың алдын алу және оған қарсы күрес жөніндегі республикалық орталық
ЖІТ	Жобаны іске асыру тобы
ЖТБЖҚ	ЖИТС-ке, туберкулезге және безгекке қарсы күрес жөніндегі Жаһандық қор
ЗТБ	Заңдық тұлғалар қоғамдастығы
ИЕТА	Инъекциялық есірткі тұтынатын адамдар
ИФТ	Иммуноферментті талдау
КЖЕМБ	Алдын алу бағдарламадағы клиенттерді жеке есепке алу мәліметтерінің базасы
КСТ	Көпсалалы топтар
ҚАЖК	Қылмыстық-атқару жүйесі комитеті
ҚҚ	Қоғамдық Қор
ҚМ	Қоғамдық мекеме
ҚОТ	Қолдау орынбасушы терапиясы
ҚР ДСМ	Қазақстан Республикасы Денсаулық сақтау министрлігі

МжБ	Мониторинг және бағалау
ОҚО	Оңтүстік Қазақстан облысы
ПТР	Полимеразды тізбекті реакция
СЖ	Секс жұмысшылары
СҚО	Солтүстік Қазақстан облысы
ТБ	Туберкулез
ҮЕҰ	Үкіметтік емес ұйымдар
ШҚО	Шығыс Қазақстан облысы
ШЭҚ	Шолғыншы эпидемияылық қадағалау
ІІМ	Ішкі істер министрлігі
ЮНОДК	Біріккен Ұлттар Ұйымының Есірткі және қылмыскерлік жөніндегі басқармасы
ЮНЭЙДС	Біріккен Ұлттар Ұйымының АИТВ/ЖИТС жөніндегі Біріккен бағдарламасы

1. Кіріспе

Қазақстан Республикасы АИТВ эпидемиясының шоғырланған сатысында болып тұр, ол есірткіні инъекциялық есірткі тұтынатын адамдар (ИЕТА) арасында кең тараған. ҚР-дағы АИТВ-жұқтырған әрбір төрт адамның үшеуі ИЕТА болып табылады, бұл жалпы халықтың 100 мың адам құрайды.

Инъекциялық есірткі пайдалану шамамен 20 000 секс-жұмыскерлер (СЖ) мен 100 000 еркектермен жыныстық қатынасқа түсетін еркектер (ЕЖЕ) арасында АИТВ таратудың негізгі себебі болады. Жоғары қауіпті топтардың өкілдері жиі бір-бірімен сәйкес келеді; бір топтағы адамдар бір, екі немесе тіпті үш осал топқа жата алады. Қазақстан осал топтар үшін АИТВ-ның алдын алу, емдеу, күту және қолдау қызметтерінің ауқымын кеңейтуге тиіс.

Бұл бағдарламаның негізгі бағыты үкімет, үкіметтік емес ұйымдар мен жеке меншік серіктестік әріптестік арқылы үш осал топтар арасында, атап айтқанда ИЕТА, СЖ және ЕЖЕ арасында АИТВ / ЖИТС деңгейін азайту үшін күш-жігерін кеңейтуге жасалды.

Бағдарлама өзара іс-қимыл және шоғырлану өз орындарында осы топтарға аутрич қызметтерді қамтамасыз ету үшін мақсатты техникалық көмек, оқыту және осал топтарына жақын ҮЕҰ және осы топтардың мүшелерінің қатысуымен қолдау қызметтері қаржыландыруды қамтамасыз етті.

2. Грант туралы ақпарат

Грант атауы: № KAZ-H-RAC «АИТВ/ ЖИТС-пен өмір сүретін адамдарға, әсіресе азаматтық және пенитенциарлық сектордағы осал топтар үшін профилактикалық емдеуге қолжетімділікті қоғамдық, үкіметтік емес (ҮЕҰ) және жеке серіктестіктерді кеңейту арқылы арттыру».

Іске асыру кезеңі: 2014 жылғы 1-ші қаңтардан бастап 2017 жылғы 31 желтоқсанға дейін.

Грант бюджеті: **8 290 812** АҚШ доллар.

Пилоттық аймақтар: Қарағанды, Қостанай, Шығыс Қазақстан, Павлодар, Оңтүстік Қазақстан облыстары.

Мақсаты: Азаматтық және пенитенциарлық сектордағы инъекциялық есірткі тұтынушылардың зиянды төмендету қызметтерінің кешенді пакетіне қолжетімділігін арттыру арқылы АИТВ-инфекциясын бақылау бойынша оң нәтижесіне жету.

Міндеттері:

1) зиянды төмендету қызметтерінің кешенді пакетіне қолжетімділікті кеңейту арқылы инъекциялық есірткіні тұтынатын адамдар (бұдан әрі - ИЕТА) арасында АИТВ-ні бақылау шараларын жетілдіру;

2) азаматтық секторда қолдау орынбасушы терапияны ұсыну және кеңейту;

3) түрмелерде АИТВ алдын-алу және емдеуге қол жетімділікті арттыру;

4) үздіксіз антиретровирустық терапиямен белсенді түрде АИТВ / ЖИТС-пен өмір сүретін адамдарды қамтамасыз ету;

5) мониторинг және бағалау жүйесін нығайту;

6) бағдарламалардың тұрақтылығын қамтамасыз ету және халықтың ең осал топтарына қызмет көрсетуді кеңейту үшін қауымдастықтардың әлеуетін күшейту.

Қазақстан Республикасы Президентінің 2010 жылғы 29 қарашадағы № 1113 Жарлығымен бекітілген 2011-2015 жылдарға арналған Қазақстан Республикасының денсаулық сақтау саласын дамытудың «Саламатты Қазақстан» Мемлекеттік бағдарламасына сәйкес Житс-тың негізгі мақсатты көрсеткіштері:

АИТВ-инфекциясының 15-18 жастағы топтарда таралуын 0,2-0,6% ұстап қалу;

Тұтқындар арасында АИТВ-инфекциясының таралуы 5% -дан аспайды.

2011-2015 жылдарға арналған мынадай бағыттар:

1) Эпидемияның таралуына маңызды халықтың топтарында (ИЕТ, СЖ, ЕЖЕ) АИТВ-жұқпасын алдын алу;

2) АИТВ-жұқтырған және ЖИТС-пен ауыратын науқастарды емдеуді қамтамасыз ету;

3) АИТВ/ ЖИТС бойынша жұмыс істейтін үкіметтік емес ұйымдарды, оның ішінде түрмелерде жұмыс істейтін УЕҰ-ді қолдау;

4) ЖИТС қызметтерін зертханалық жабдықтармен және сынақ жүйелерімен қамтамасыз ету;

5) ИЕТА-ды апиынды орынбасушы терапиямен қамтамасыз ету;

6) АИТВ-жұқпасын эпидемиологиялық қадағалауды жетілдіру.

3. Қазақстанда ЖТБЖҚ грантының негізгі жетістіктері

Қазақстанда, Шығыс Еуропа және Орталық Азияның басқа елдерінде сияқты, АИТВ індеті халықтың осал топтары арасында, инемен есірткі тұтынатын адамдар және олардың жыныстық серіктестері, секс-жұмыскерлердің еркектермен жыныстық қатынастарда болатын еркектер арасында, негізінен таратады.

Қазақстан Республикасында АИТВ / ЖИТС-қа, нашақорлыққа қарсы күрес іске асырылатын денсаулық сақтау негізгі бағыттарының бірі болып табылады, бағдарламаларды тиімді түрде ендіру негізінде қаржыландыру жыл сайын бөлінеді.

Ғаламдық қоры грантын іске асыру ұлттық денсаулық сақтау бағдарламасын іске асыруға елеулі үлес қосты, таңдалған стратегияның және жүйелі көзқарас грант бойынша барлық жоспарланған іс-шараларды іске асыруға, Қазақстанда АИТВ-ні бақылауға алуға және негізгі топтар арасында жұмысты күшейтуге мүмкіндік берді.

Грант негізгі және ең маңызды жетістіктері еркін жеке қорғану құралдарымен (шприцтер, инелер, презервативтер) мақсатты топтарды қамтамасыз ету, «зиянды төмендету» бағдарламалардың, тестілеудің қол жетімділігін, АИТВ-мен өмір сүретін адамдардың антиретровирустық

терапияға ұстаушылығын қамтамасыз ету, сондай-ақ метадонмен орынбасушы терапия пилотты жобасын жүзеге асыруды қарастыруға болады.

Жаһандық қоры грантын іске асыру негізгі және ең маңызды жетістіктері ИЕТА арасында ДДҰ бағдарламалар ұсынған тиімді алдын алу шараларын және ғылым негізіндегі антиретровирусты терапиядағы АИТВ-мен өмір сүретін адамдардың санын ұлғайту және де оларды АРТ-да ұстап қалдыру болып табылады.

Ғаламдық қор гранты ЖИТС-қызмет көрсететін ҮЕҰ санын арттыруға, олардың институционалдық әлеуетін дамытуға және де ЖИТС-тың алдын алу және оған қарсы күрес орталықтардың материалдық-техникалық негізін нығайтуға мүмкіндік берді.

Әрі қарай қаржылық қолдаумен, Гранттың осы жетістіктері елде АИТВ алдын алу неғұрлым толық жұмыс және де АИТВ байланысты алдын алу, емдеу, күту және қолдау бойынша қызмет көрсету үшін негіз және кепілдік ретінде итермеші болды.

3.1. Зиянды төмендету қызметтерінің кешенді пакетіне қолжетімділікті арттыру арқылы инъекциялық есірткіні тұтынушылар (бұдан әрі - ИЕТ) арасында АИТВ-ны бақылауды жетілдіру

2014-2015 грант аясында ИЕТА үшін алдын алу шаралар ИЕТА арасында АИТВ-инфекциясының ең жылдам таралуы белгіленген **еліміздің 5 облысында** жүзеге асырылды: олар Павлодар, Қарағанды, Қостанай, Шығыс Қазақстан, соның ішінде Семей қаласында, және Оңтүстік Қазақстан облыста, жүзеге асырылды. Азаматтық және пенитенциарлы сектордағы ИЕТА арасында алдын алу жұмыстары бойынша осы облыстар үшін шприцтер, презервативтер, артық дозалану үшін препарат (Налоксон) сатып алу үшін, аутрич және әлеуметтік қызметкерлер ставкаларын, ЖИТС орталықтары және ИЕТА арасындағы жұмыс істейтін ҮЕҰ-ларды қолдау үшін грант қаражат бөлінді.

Халықаралық ұйымдармен жұмыс істеу үшін Елдік үйлестіру комитетінің шешімімен (Наурыз 4, 2016 хаттама) 2016 жылдың ортасынан бастап, қаражат үнемдеуі арқылы, 3 облыстық (ОҚО, Жамбыл және Ақтөбе) ЖИТС орталықтары үшін қосымша қаражат бөлінді. Бұл облыстарда жергілікті бюджеттен профилактикалық бағдарламаларды қаржыландыру жеткіліксіз болды немесе бөлінген жоқ.

1-кесте. ***ЖТБЖҚ қаржыландырылатын ЖИТС жөніндегі орталықтар және ҮЕҰ-дың саны***

Облыс	ЖИТС орталықтар және ҮЕҰ саны							
	2014		2015		2016		2017	
	ЖИТС Орталық-тар	ҮЕҰ	ЖИТС Орталық-тар	ҮЕҰ	ЖИТС Орталық-тар	ҮЕҰ	ЖИТС Орталық-тар	ҮЕҰ
Шығыс Қазақстан обл.	2	3	2	3	2	3	2	2
Өскемен қ.	1	2	1	2	1	2	1	1
Семей қ.	1	1	1	1	1	1	1	1
Қарағанды обл.	4*	2	4	2	4	2	4	2
Павлодар обл.	3*	4	3	3	3	3	3	1
Оңтүстік Қазақстан обл.	1	-	1	3	1	1	1	-
Актөбе обл.	-	-	-	-	1	-	1	-
Алматы обл.	-	-	-	-	1	-	1	-
Жамбыл обл.	-	-	-	-	1	-	1	-
Солтүстік Қазақстан обл.	-	-	-	-	1	-	1	1
Барлығы	**10**	**9**	**10**	**11**	**16**	**10**	**16**	**6**

Осылайша, грант іске асыру уақыт ішінде жыл сайын 10 ЖИТС орталықтың және 9 ҮЕҰ-лардың және жылдың аяғында 16 ЖИТСорталығының және 6 үкіметтік емес ұйымдардың жұмысына қолдау берілді.

Қазақстанда АИТВ індетінің таратуы ИЕТА арасында болады, бұл олардың қауіпті инъекциялық және жыныстық мінез-құлықпен байланысты. Сондықтан ИЕТА-дарды шприцтер мен презервативтермен толық қамтамасыз ету АИТВ-ның алдын алу жөніндегі іс-шаралардың бірі болып табылады.

Грант аясында қажеттіліктер есепке алумен **презервативтер 4 548 384 дана**, түрлі мөлшерлі **шприцтердің 11 120 600 данасы** сатып алынды.

Сонымен қатар, ИЕТА-ға қауіпсіз инъекциялау үшін **спиртті майлықтар 6 730 000 дана**, және аутрич қызметкерлерге **контейнерлер 8800 дана**, және пайдаланылған шприцтер **қауіпсіз кәдеге жарату үшін пакеттер 18000 дана** сатып алынды.

2017 жылы ИЕТА арасында дозасы асып тұтынудың алдын алу үшін ДДҰ ұсынымдарына сәйкес, **19 160 ампула көлемінде «Налоксон» препараты** сатып алынды.

ЮНЭЙДС бірінші мақсатқа (АИТВ бар адамдардың 90% олардың АИТВ статусы туралы білу қажет) қол жеткізу үшін 2017 жылы сенім пункті және достық кабинеттерде ИЕТА тестілеу үшін **жылдам сынақтардың 55 400 дана** сатып алынды.

---

* Қарағанды облыстық ЖИТС орталығы жәнеТеміртау, Балқаш, Жезқазған қалалық филиалдары
* Павлодар облысының ЖИТС орталығы және Ақсу, Екібастұз қалалық филиалдары

2-кесте. ***Облыстар үшін сатып алынған жылдам сынақтар саны***

№	Облыс	ЖИТС-пен күрес және алдын алу үшін облыстық, қалалық орталықтарына сатып жеткізілген жедел сынақтар саны
1	АҚМОЛА	1500
2	АҚТӨБЕ	2500
3	АЛМАТЫ	3000
4	АТЫРАУ	1500
5	ШҚО	5500
6	ЖАМБЫЛ	3000
7	БҚО	2000
8	ҚАРАҒАНДЫ	6000
9	ҚОСТАНАЙ	6000
10	ҚЫЗЫЛОРДА	2900
11	МАҢҒЫСТАУ	2500
12	ПАВЛОДАР	6000
13	СҚО	2000
14	ОҚО	6000
15	АЛМАТЫ қ.	4000
16	АСТАНА қ.	1000
	Жалпы	**55 400**

АИТВ алдын алуға бағытталған негізгі іс-шаралардың бірі негізгі популяция арасында «тең теңімен» бойынша жұмыс, соның ішінде ИЕТА арасында болады. ЖИТС орталығының маманы емес, бірақ аутрич-қызметкері тиінді топтар ішіне еркін қатынауы болады, ол шприцтер, презерватив тер, жұқтыру және АИТВ алдын алу әдістерін жолдары туралы ақпаратты, қауіпсіз мінез-құлықтар, «зиянын төмендету» бағдарлама, Налоксон пайдалану жолы ретінде апиындық алмастырушы терапия туралы «мифтер» және шындық бағдарламаларды ұсынады. Жаттыққан аутрич қызметкері, клиент пен ЖИТС орталығының маманы арасындағы дәнекер болып табылады, өйткені ол:

1) Байланыс жету қиын ИЕТ топтарды іздеп және олармен контакт орнатады;

2) ИЕТ арасында қауіпті мінез-құлық тәжірибе туралы ақпарат жинау;

3) Спиртті майлықтар, презерватив тер және ақпараттық алмасты - білім беру материалдары таратты және стерильді шприцтерді алмастырды;

4) ИЕТ-ге қауіпсіз мінез-құлықтың практикаларын және де АИТВ инфекциясының алдын алу үшін жеке және топтық пікірталас (шағын- сессия) түрінде жүргізді;

5) АИТВ және жыныстық жолмен берілетін жұқпалы скринингтік үшін РРТ) және достық кеңселері қолдаушы ауыстыру терапия бағдарламасы (бұдан әрі ИЕТ ашылмалы орталығы тартты

6) АИТВ-ға алдын-ала сынау кеңес жүргізіледі және АИТВ-ға тестілеу үшін ұсынылған;

7) ИЕТ есірткі пайдалануды тоқтату үшін дәлелді және облыс орталықтарында оңалту жіберіледі және наркологиялық;

8) профилактикалық көмек және әлеуметтік қолдау ИЕТ қамтамасыз ету, қолданыстағы өңірлік денсаулық сақтау ұйымдарының және ҮЕҰ туралы ақпарат беруге;

9) шолғыншы эпидемиологиялық қадағалауға қатысады;

10) бухгалтерлік есеп және есеп беру құжаттамасын толтырылған, және жауапты денсаулық қызметкерге апта сайын есеп.

11) ЖИТС орталығының маманымен апта сайын ИЕТА арасында тиімді шаралар орындау үшін кездеседі.

Гранттың есебінен аутрич-қызметкерлердің ставкалары ЖИТС орталықтарына да, ҮЕҰ-ға да бөлінді.

3-кесте. ***ИЕТ тобы үшін ЖИТС орталықтарына арнайы бөлінген аутрич қызметкерлер ставкалар саны***

Область	**ЖИТС орталықтар үшін ИЕТ тобы арасында аутрич қызметкерлердің бөлінген ставкалар саны**			
	2014	**2015**	**2016**	**2017**
Шығыс Қазақстан	34	29	34	35
Семей	26	24	24	25
Қарағанды	8	5	10	10
Қостанай	50	30	48	42
Павлодар	17	17	20	25
Оңтүстік Қазақстан	54	22	40	40
Барлығы	55	40	40	40
Шығыс Қазақстан	**210**	**138**	***182***	***182***
***Қосымша* ставкалар**				
Ақтөбе			0	10
Алматы			8	10
Жамбыл			15	20
Солтүстік Қазақстан			14	11
Барлығы			***37***	***51***
Жалпы	**210**	**138**	**219**	**233**

Осылайша, жыл сайын аутрич-қызметкерлердің тарифтері бөлінді, ал гранттың соңында ИЕТА-мен жұмыс істейтін аутрич-қызметкерлердің саны 233 болды.

Өз кезегінде, ЖИТС орталықтар:

аутрич қызметкерлерді тарату материалдармен көздеді; тұрақты оқыту жұмсалған: есеп және бухгалтерлік құжаттарды толтыру, маршрут парақ, ауыстыру терапия принциптерін қолдай қоса алғанда УСК, АИТВ алдын алу бағдарламалары «зиянын төмендету», беруге; ИЕТ денсаулық сақтау және

әлеуметтік қызметтерге қол жеткізуін қамтамасыз ету; аутрич қызметкерлері маршрут парақтарын алып, клиенттерді жеке есепке алу мәліметтерінің базасын (бұдан әрі - КЖЕМБ) толтырылған; төлем жұмысшыларды насихаттау болып табылады, оның негізінде ай сайын есеп алды және де Шаралар жоспарына (тренингтер және семинарлар) сәкес басқа да тапсырмалар орындады.

Қазақстанда Жаһандық қоры грантының шаралар сериясын енгізу арқасында инъекциялық есірткі тұтынатын адамдар **ДДҰ ұсынған 10 қызметтен тұратын профилактикалық іс-шаралар толық пакетін алды** (шприцтерді тарату / алмасу, презервативтер тарату, АОТ-ға қол жеткізу (еліміздің 9 аймағында), кеңес беру және АИТВ-ға тестілеу, туберкулез және гепатит «С» вирустың диагностикасы мен емдеу, алдын алу туралы, диагностикалау және емдеу ВИЧ, қауіпсіз мінез-құлық туралы ақпаратты қамтамасыз ету, жыныстық жолмен берілетін аурулар диагностика және емдеу).

Грантты іске асыру барысында ЖИТС орталықтары мен ҮЕҰ үшін ИЕТА -ға арналған ақпараттық-білім беру материалдар (брошюралар) 37 902 көшірмелері басылып таратылды.

Осылайша, ЖҚ Грант «зиянын төмендету бойынша қызметтердің толық пакетін қол жақсарту арқылы ИЕТА арасында АИТВ-инфекциясының бақылау шараларын жетілдіру» 1-ші тапсырмасын жүзеге асыру ИЕТА арасында АИТВ инфекциясын 8,5% деңгейінде ұстауға, ИЕТА арасындағы АИТВ таралуы 2013 жылы 33,8% -дан 2017 жылы 29,2% -ға дейін азайтуға, «қауіпті мінез-құлық» динамикасындағы оң өзгерісті жетуге көмектесті. Мәселен, 2013 жылы тек 41% ИЕТА инъекциялық жабдықтарды пайдаланған болса, 2017 жылы - олардың саны 53%-ға дейін өсті. 2013 жылы 45% -дан 2017 жылы 48% -ға дейін соңғы байланыста презервативтер пайдалануы жақсарды.

Грант кезінде ИЕТА-ды алдын алу бағдарламаларымен қамту 50000 астам ИЕТА (56 430 2017 қамту) құрады.

3.2. Азаматтық секторда орынбасушы терапияны қамтамасыз ету және кеңейту

ИЕТА арасында АИТВ таралуын шоғырланған сатысында сақтау үшін ҚР Денсаулық сақтау министрлігі ИЕТА-ға қолдау орынбасушы терапияны (бұдан әрі - ҚОТ) енгізу туралы шешім қабылдады. 2008 жылдың қазан айында ИЕТА арасында АИТВ-инфекциясының таралуы 90%-дан астам жеткен Теміртау және Павлодар қалаларында ҚОТ пилоттық жоба іске асыруы басталды (2005 жылдың 8 желтоқсанында ҚР Денсаулық сақтау министрлігінің «алмастырушы терапия енгізу туралы» №609 бұйрығымен).

ҚОТ- ЮНЭЙДС, ДДҰ, БҰҰ ЕҚБ ұсынған апиынды тәуелділікті дәлелді емдеу - ИЕТА арасында АИТВ инфекциясын алдын алуға бағытталған араласу негізгі пакетіне қосылған. ҚОТ - наркологиялық диспансерлер базасында жүзеге асырылатын кешенді ем, ИЕТА үшін психоәлеуметтік қолдау нарколог,

психолог, әлеуметтік қызметкерлер, медбикелерден тұратын көпсалалы топтар қатысуымен (бұдан әрі КСТ) беріледі.

ИЕТА үшін сапалы қызмет көрсету және ҚОТ тиімді жүзеге асыру мақсатында, Жаһандық қоры қызметінің шеңберінде КСТ, бас дәрігерлер, аутрич қызметкерлер, журналистер мен ЖИТС-орталықтардың мамандарға арналған тренингтер өткізілді.

Өскемен - 2010 жылғы 12 мамырда Қазақстан Республикасы Денсаулық сақтау министрлігінің №333 «Апиындық алмастырушы терапия қолжетімділігін кеңейту туралы» бұйрығына сәйкес, ҚОТ 3-ші сайтында енгізілген.

ҚОТ одан әрі іске асыру «2011-2015 жылдарға арналған Саламатты Қазақстан» мемлекеттік бағдарламасына сәйкес орындалды, бағдарламаны одан ары кеңейту 2012 жылға 4-ші қазаннан ҚР ДСМ №691 «Қазақстан Республикасында апиындық алмастырушы емдеу қолжетімділігі ұзарту туралы» бұйрығына сәйкес Ақтөбе, Қарағанды, Қостанай, Семей, Тараз, Орал, Екібастұз қалаларында енгізілді.

2017 жылы Алматы, Атырау, Қызылорда қалаларында ҚОТ қамтамасыз ету үшін 3 сайт ашылды.

1-сурет. ***2017 жылдың аяғында Қазақстан Республикасында ҚОТ беру пункттері***

2013 жылмен салыстырғанда, 2017 жылы ҚОТ-ға қабылдаған науқастар саны 2 есе артты.

2-сурет. ***ҚОТ алатын науқастардың саны (2008-2017 жж.)***

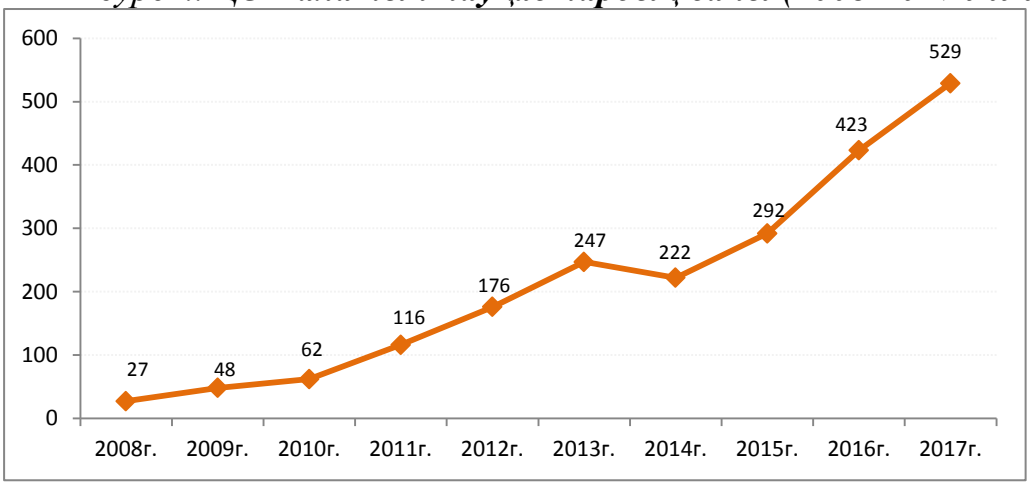

2017 жылы ҚОТ қабылдаған науқастардың саны 529 адам құрады, оның ішінде 428 ер адам мен 101 әйел.

4-кесте. ***2017 жылдың аяғында ҚОТ бар науқастардың саны, олар учаскелермен бөлінген***

Сайт қаласы	Есепті жылға дейін ҚОТ қабылдаған науқастардың саны	Ағындағы жылда ҚОТ қабылдап бастаған науқастардың саны	Ағымдағы жылы ҚОТ-мен қамтылған клиенттер саны
Павлодар	68	19	87
Өскемен	53	15	68
Теміртау	26	22	48
Актөбе	28	5	33
Жамбыл	20	12	32
Костанай	27	4	31
Қарағанды	26	52	78
Семей	28	18	46
Орал	31	16	47
ЕкІбастуз	15	12	27
Алматы	0	18	18
Қызылорда	0	7	7
Атырау	0	7	7
Барлығы	**322**	**207**	**529**

2014-2017 жылдары грантты жүзеге асыру барысында алыс және жақын шет елдердің ҚОТ қолданудың халықаралық тәжірибесі (Иран, Малайзия, Испания, Польша, Румыния, Қырғызстан, Украина, Молдова, Литва) зерттеп білінген, халықаралық сарапшыларды, ұлттық консультанттарды, қоғамдық ұйымдар мен ҚОТ пациенттерінің қатысуымен бірқатар тренингтер,

семинарлар, мастер-класстар, дөңгелек үстелдер, ҚОТ туралы қоғамдық тыңдаулар өткізілді.

3- кесте. ***ҚОТ бағдарламасының шығындары (теңге, 2014-2017жж.)***

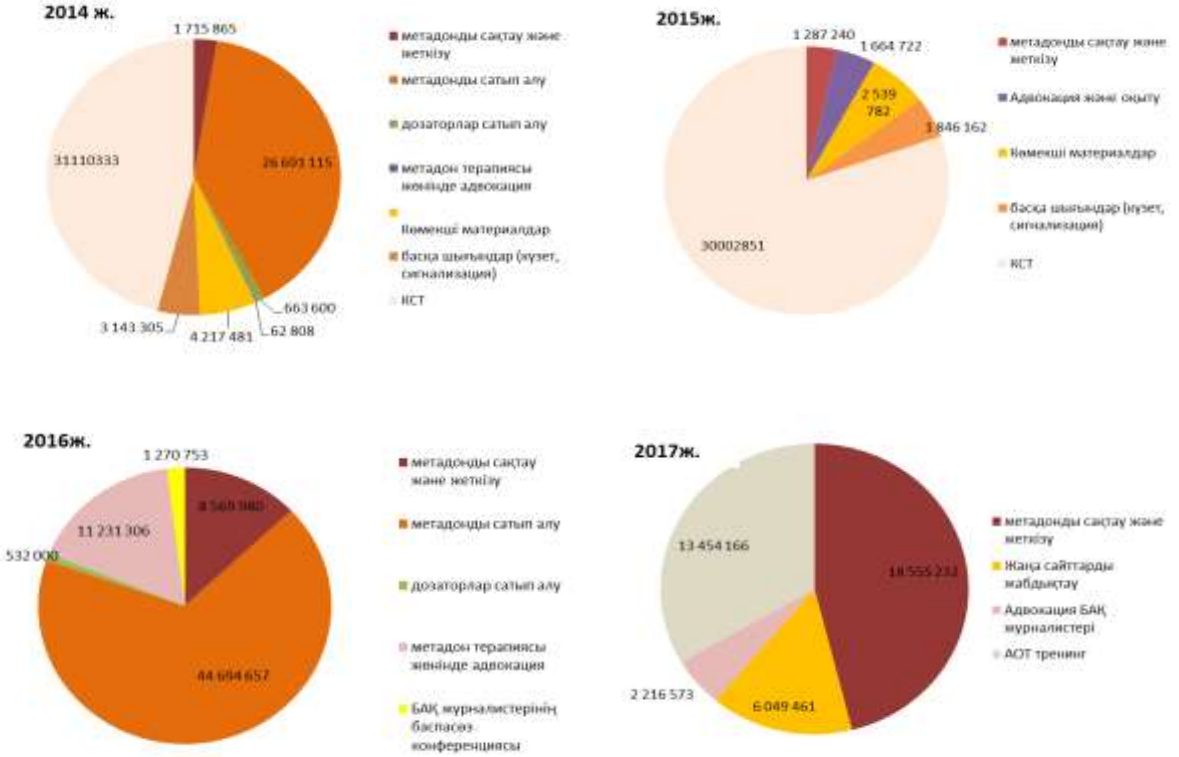

2008 жылдан бастап және 2017 жылға дейін ЖҚ гранты есебінен сайттардың инфрақұрылымы дайындалды: талаптарына сәйкес бөлмелерді жөндеу, бейнебақылау камераларымен, күзет дабылдары, метадон сақтауға арналған сейфтер, қажетті жиһаз, компьютерлер орнату, метадон препараты сатып алынды, дозаторлар және қосалқы материалдар (есірткі тесттер, су, кесе, құбырлар), КСТ мүшелерінің қосымша жұмыс және де аясын кеңейтілуді қолдау (демалыс және мереке күндері жұмысқа шығу). «Метадон гидрохлорид» препаратын - 5мг / мл-1000 мл, Италия, Molteni өндірушіден сатып алу, сондай-ақ сақтау және облыстарға жеткізу«Химфарм» АҚ арқылы , ЖИТС РО және «Химфарм» АҚ арасындағы Шартқа сәйкес жүзеге асырылды.

Төмендегі диаграммалар бағдарламаның тұрақтылығы қалай дамығанын көрсетеді. КСТ сарапшыларын қолдау, күзетке келісім-шарт, сынақтарды, су, бір реттік кесе сатып алу мемлекеттік бюджет қаражаты есебінен жүзеге асырылды.

2016 жылдан бастап сайттарды (ҚОТ орындарды) қолдау, метадон сатып алу, сақтау және жеткізуге байланысты қызметтерді қоспағанда, мемлекет тарапынан толығымен жүзеге асырылды.

Ғаламдық қордың гранты аясында дайындау жүйелі және ақпараттық-насихат жұмыстарын жүргізу кезінде «Метадон гидрохлорид» Қазақстан Республикасының аумағында тіркелген(2015), ҚОТ қамтамасыз ету үшін клиникалық хаттаманы мақұлдады (2015), ҚОТ науқастарды басқару алгоритмі, ҚОТ науқастардың электрондық тізілімі әзірленді.

Жоба барысында 31.12.2017 жылда:
Жоба барысында 2012 жылғы 31 желтоқсанға:

- 4 әйел сау бала туды (Павлодар облысы - 2, ШҚО- 1, Ақтөбе облысы -1);
- 128 науқас өз отбасыларын тапты/ қалпына келтірді;
- 68 науқас жұмысқа орналасты;
- 136 пациент АРТ қабылдауды бастады;
- 185 науқас дозаны азайтудан кейін жобаны аяқтады;
- 195 - науқас бағдарламада қайта тіркелді, себебі ол тұрақты ремиссияға қол жеткізу үшін ең тартымды деп есептейді;

Қатысушылардың 100%:

- олар отбасылық қатынастарды жақсартты,
- әлеуметтік мәртебелері жақсарды,
- өз денсаулығына деген көзқарас өзгерді,
- есірткі іздеу туралы ойлауды тоқтатты (барлық қатысушылар үшін қылмыстық белсенділік төмендеді)
- жұмысқа қызығушылық туды,
- отбасына, қоғамға пайдалы бола алатынын **ескереді.**

Осылайша, грант шеңберінде №2 «Азаматтық сектордағы қолдаушы орынбасу терапияны қамтамасыз ету және кеңейту» тапсырмасын орындау барысында 2017 жылдың соңында Қазақстан Республикасының 9 облысында 13 орынбасу емдеу орталығы жұмыс істейді. Пилоттық жобаны жүзеге асырудың бүкіл кезеңінде 2008 жылдан 2017 жылға дейін апиындықтардан тәуелді 1112 адам тіркелді (906 ер адам мен 207 әйел).

3.3. Түрмелерде АИТВ-инфекциясының алдын-алу және емдеуге қол жетімділігін арттыру

ЖҚ грантын жүзеге асыру шеңберінде АИТВ-инфекциясын және В вирустық гепатитін болдырмауға бағытталған бірқатар іс-шаралар өткізілді. В вирустық гепатитін емдеуге жол бермеу үшін В гепатитіне тұрақты иммундық жауапты дамыту үшін 3 сатылы вакцинациядан өткен сотталғандар үшін вакциналар сатып алынды.

Пенитенциарлық мекемелерде АИТВ-инфекциясының таралуын болдырмау мақсатында ҚАЖК қызметкерлер, медициналық және медициналық емес қызметкерлер үшін, сонымен қатар сотталғандар үшін де бірқатар оқыту семинарлар мен тренингтер өткізілді. Халықаралық сарапшылар АИТВ-ның берілуі мен алдын-алу туралы, диагноз қою және емдеу туралы ғана емес, сондай-ақ бағдарламаларды іске асырудағы тәжірибесі туралы әңгімелеп берген семинарлар өткізуге шақырылды.

Гранттың барлық орындау кезеңінде ҚАЖК-тің 360 қызметкері, бас бостандығынан айыру орындарында жазасын өтеп жүрген адамдардың санынан 20-дан астам аутрич-қызметкерлер үйренді.

2015 жылы басшылары ҚАЖК медициналық қызмет көрсету үшін халықаралық тәжірибені зерделеу мақсатында аға штабтық офицерлер үшін 1998 жылдан бастап түрмелерде зиян төмендету (ине алмасу, ҚОТ) бағдарламасын жүзеге асыратын Молдоваға бір танысу сапары ұйымдастырылды, ал 2014 және 2016 жылы Ішкі істер вице министрді, ҚАЖК төрағасын «зиян төмендету» бағдарламаларын енгізу арқылы АИТВ-инфекциясының таралуына қарсы күрес тиімділігін көрсеткен Испания, Малайзияға танысу сапарға жіберді.

«Тең-теңімен» негізінде сотталғандар арасында презервативтер мен тестілеу қолжетімділігін ақпараттық және білім беру қажеттігін мойындай отырып, халықаралық тәжірибені зерделеу қарамастан, ішкі істер министрлігі мұндай ине алмасу және ҚОТ ретінде «зиянын төмендету» бағдарламаларын енгізуден бас тартады.

Сондықтан, ЕҮК отырысында ҚАЖК өтініші бойынша 6 пилоттық аймақтарда аутрич қызметкерлері ставкаларын бөлу үшін сұрау қаралды.

2016 жылдың 1 шілдесінен 2017 жылдың 31 желтоқсан аралығында пенитенциарлық жүйе мекемелерінде ұсталды сотталғандардың арасынан 101 аутрич қызметкерлердің ставкалары бөлінді.

5-кесте. ***ҚАЖК аутрич-жұмыскерлердің тарифтерінің саны***

Облыс	Мекеме	Аутрич-жұмыскерлердің ставкаларының саны
Алматы	ЛА 155/4;	4
	ЛА 155/8	4
	ЛА 155/14	4
	Барлығы	**12**
Костанай облысы	УК 161/2;	4
	УК 161/3;	4
	УК 161/4.	4
	Барлығы	**12**
ШҚО	ОВ 156/2;	6
	ОВ 156/3;	3
	ОВ 156/6;	3
	ОВ 156/14;	3
	ОВ 156/15;	3
	ОВ 156/17;	3
	ОВ 156/18;	2
	ОВ 156/20;	3
	ОВ 156/21.	2
	Барлығы	**28**
Қарағанды облысы	АК 159/5;	4
	АК 159/6;	4
	АК 159/7;	4
	АК 159/9;	4
	АК 159/11;	4
	АК 159/17;	4

	АК 159/18	5
	Барлығы	**29**
Павлодар облысы	АП 162/2;	4
	АП 162/3;	4
	АП 162/4.	4
	Барлығы	**12**
ОҚО	ИЧ 167/3	4
	ИЧ 167/4	4
	ИЧ 167/9	4
	Барлығы	12
	ЖАЛПЫ:	**101**

ЖИТС орталықтары мамандары тұтқындардың бірқатар 120 астам аутрич қызметкерлерін АИТВ беру және алдын алу іс-шаралар жолдары бойынша оқытытты.

Жаттыққан аутрич қызметкерлер тұтқындар арасында презерватив тер, кітапшалар таратты, сұрақтарға жауап берді, сұхбат, мини-сессиялар, дәріс және жеке сөйлесулерді жүргізді, тестілеу өтуге және АӨА-ды АРТ бастауға ынталандырды.

Жалпы аутрич қызметкерлер 93 919 презерватив тер және 15 450 АТМ көшірмелер таратты, 13 255 сотталғандар қамтылды.

Грант шеңберінде ҚР ІІМ ҚАЖК 69 мекемелері үшін 1 976 112 презерватив тер сатып алып жеткізілді, ақпараттық-білім беру материалдардың 40 000 көшірмесін (орыс тілінде 10 мың, мемлекет тілінде 30 000 көшірме) шығарылды.

Осылайша, грантті іске асыру №3 міндетіне сәйкес «Түрмелерде АИТВ алдын алу және емдеу қол жетімділікті кеңейту» тұтқындар арасындағы АИТВ таралуын **2013 жылы 3,1% -дан 2017 жылы 2,7% -ға дейін** төмендетуге көмектесті, дінаралық АИТВ-инфекция жағдайлар санын **2012 жылы 21-ден 2017 жылы 5 жағдайға, және вирусты гепатит «С» 43%-дан 30% -ға дейін** төмендетуге жағдай жасады.

Барлық АИТВ-инфекциясын жұқтырған сотталғандарды ҚР азаматтары АРТ алуға қолдары бар және ЖИТС-тың алдын алу және бақылау жөніндегі аумақтық орталықтардың медициналық бақылау астында болып табылады.

3.4. Тұрақты негізде антиретровирустық терапиямен АИТВ /ЖИТС-пен өмір сүретін адамдарды қамтамасыз ету

Қазақстан Республикасында 2009 жылдан бастап ересектер мен балаларға арналған АРВ препараттар сатып алу мемлекеттік қаржыландырумен толығымен қамтамасыз етіледі. АИТВ жұқтырған науқастарға медициналық көмек тегін медициналық көмектің кепілдік берілген көлемі шеңберінде жүзеге асырылады.

Елде 2016 жылдың ДДҰ «Сынақта және емде» бастамасына байланысты, АИТВ-инфекциясы ауыратын және науқастардың клиникалық хаттама және клиникалық нұсқаулар ДДҰ ұсынымына сәйкес клиникалық

ережелер әзірленіп бекітілді. Жаңа хаттамалар 2018 жылдың 1 қаңтарынан бастап пайдалануға берілді. 12.31.2017 жылға АИТВ-мен өмір сүретін адамдардың болжамды саны **26 000 адам** құрайды, диспансерлік тіркеуде **20,841 адам** (болжамды саннның 80%), 100 мың тұрғынға шаққанда АИТВ-мен өмір сүретін адамдардың (АӨА) таралуы - 117,7 адам анықталған (АИТВ/ЖИТС-тан өлім жасырын адамдар және шетел азаматтардың санын шегерісімен).

АӨА саны жыл сайынғы өсуіне байланысты АРТ-ға қажеттілік бар. АРТ тек АӨА өмір сүру ұзақтығы мен сапасын жақсартуға ықпал ететін ем болып қана қоймай, сонымен бірге АИТВ таралуын алдын алу болып табылады. АРТ алу нәтижесінде қанда вирус жасушаладың саны (вирустық ауыртпалық) айтарлықтай төмендейді және анықталмайтын болады, нәтижесінде басқа адамға, мәселен олардың серіктесіне, жұқтыру қаупі аз болып, іс жүзінде «0»-ге дейін азаяды.

Негізгі топтары және тұтастай алғанда халықтың ретінде тестілеу қамтуды арттыру мақсатында, грант аясында 5 ЖИТС орталықтары үшін ИФТ жабдықтар мен реагенттер сатып алынды, сондай-ақ 13 ОҚО ЖИТС үшін қосымша компоненттер мен керек-жарақтары сатып алынды. Сатып алынатын жабдықтар иммуноферментті талдауды пайдалана отырып АИТВ диагнозын қамтамасыз етуге мүмкіндік берді.

Емдеуді бақылау үшін иммунологиялық жағдайды (CD-4 жасушалар санын) және вирустық ауыртпалық бақылау қажет.

Грант шеңберінде АӨА иммундық жағдайын анықтау үшін реагенттермен 3 ағынды цитофлюориметр, АӨА-да вирустық ауыртпалықты анықтау үшін 1 жылға жететін реагенттермен 6 ПТР зертханалары сатып алынды. Сонымен қатар, ЖИТС орталығының референс-зертханасы үшін Аутоблот 3000, ламинарлы шкаф, 2 және 3 дәрежелі қорғаныс, ПТР жабдығы мен компоненттері (вакуумдық сорғы, кондиционерлер, компьютерлер) және реагенттер сатып алынды.

Осылайша, Жаһандық қордың қолдауының арқасында АРТ-ге қабылданған тұлғалар мен тестілеу өтетін тұлғалар саны жыл сайын артып келеді. Егер 2013 жылы 3,571 АӨА АРТ алған болса, ал 2017 жылы - 11482 адам болды (өсім 3,2 есе). Сонымен қатар, АӨА-дың АРТ-ға бейілділігі артады (2013 жылы - 74,8%, 2017 жылы - 80,5%). 2017 жылы 4 469 АӨА емделуге алғаш рет алынды, ал 1117 АӨА емдеуге қайта бастады.

Қазақстан Республикасында 90-90-90 мақсаттарына қол жеткізу үшін барлық жағдай жасалған: АӨА-ның 90%-ы өздерінің жағдайын біледі, АӨА 90%-ы АРТ алады, ал АРТ алатын АӨА-ның 90%-да вирустық ауыртпалығы түсіріледі.

90-90-90 мақсаттарына жету үшін олардың АИТВ жағдайы туралы хабардар болуын күшейту керек; АИТВ-мен өмір сүретін адамдар антиретровирустық терапияны қажетті көлемде қамтамасыз етуге, сондай-ақ емдеуге бейілділікті және емдеудің тиімділігін арттыру қажет.

Қазақстан Республикасының ЖИТС қызметі ЮНЭЙДС 90-90-90 мақсаттарына қол жеткізу үшін еліміздің халықаралық міндеттемелерін орындаудың негізгі бағыттары мен іс-әрекеттерін тұжырымдады.
Бұл іс-шаралар басым бағыттар 2017-2020 жылдарға арналған бойынша Қазақстан Республикасында 2017 жылдың 4 сәуірінде Денсаулық сақтау министрлігі бекіткен Қазақстан Республикасының №164 "Халықтың осал топтары мен тұрғындары арасында АИТВ инфекциясын алдын алу" ДДҰ / ЮНЭЙДС стратегиясын ескере отырып, іс-шаралар жол картасына енгізілген, оған сәйкес:

- ХТТ үшін алдын-алу бағдарламалары
- Аутрич қызметкерлерді оқыту
- ҮЕҰ-да ХТТ-ны жылдам тестілеу
- Халықты және ХТТ ақпараттандыруды арттыру
- Мемлекеттік әлеуметтік тапсырысты бөлу

3.5. Мониторинг және бағалау жүйесін нығайту

Мониторинг и оценка проекта являются неотъемлемой частью реализации гранта.

Большая роль в рамках реализации проекта была отведена укреплению системы мониторинга и оценки. Специалисты ГРП ГФ участвовали в пересмотре приказа по мониторингу и оценке, принимали участие разработке протоколов по проведению дозорного эпидемиологического надзора.

Жобаны бақылау және бағалау грантты жүзеге асырудың ажырамас бөлігі болып табылады.

Жобаны іске асыруда мониторинг пен бағалау жүйесін нығайтуға барлық ынтас салында. ЖҚ ЖІТ мамандары мониторинг және бағалау туралы бұйрығын қайта қарауға қатысты, шолғыншы эпидемиологиялық қадағалау хаттамаларын әзірлеуге үлес қосты.

2014- 2017 жылдары грант барысында ұлттық бағалау және мониторинг көрсеткіштерін қайта қарауды ескере отырып, жаңартылған болатын:

1) Түінді топтар үшін алдын алу бағдарламаларын жүзеге асырылуын бақылауға деректер жинау үшін негізгі құрал болып табылатын клиенттерді жеке есепке алу мәліметтерінің базасын (одан әрі– КЖЕМБ).

2)АӨА мен олардың жақын қоршаған ортаға (АӨА-МБ) тұтынушылардың жеке тіркеу он-лайн жүйесі АИТВ-мен өмір сүретін адамдардың арасында жұмыс істейтін үкіметті емес ұйымдардың қызметін бағалаудың, АРТ емдеу басында АИТВ-мен өмір сүретін адамдардың қызметтердің уәждемесін қалыптастыру сапасын

бақылаудың және АРТ-ға бейілділікті жақсартудың басты құралы болып табылады.

Барлық ҚОТ пунктілерде электрондық науқастар тізілімі енгізілді (ICAP), ол қолдаушы орынбасу терапия бағдарламасының іске асырылуына қашықтықтан орталықтандырылған мониторинг жүргізуге мүмкіндік береді.

Жыл сайын грант барсыснда мониторинг және бағалау, КЖЕМБ басқару , бухгалтерлік есеп және есептік құжаттар , АИТВ инфекциясының алдын алу бойынша нормативтік және құқықтық актілерге өзгерістер бойынша оқыту семинарлар өткізілді, ЖИТС орталықтар және ҮЕҰ-дан 270 астам қызметкерлер оқытылды.

Жиһандық қор жобаны іске асыру аясында жобаны іске асыру топ мамандары аймақтарға мониторинг іс-сапарға барды.

Мониторинг сапарларын жүргізу бойынша ЖИТС РО бұйрығына сәйкес жұмыс тобы құрылды. Бұл топқа ЖІТ ЖТБЖҚ мамандар мен ҮЕҰ (АИТВ-мен өмір сүретін адамдардың қоса алғанда) өкілдері кірді.

МжБ барысында, мемлекеттік мекемелер (ЖИТС орталықтарының, наркологиялық қызметтер, ҚАЖК) үкіметтік емес ұйымдардың қызметін бағалау және Жаһандық қоры қызметінің жалғасып жобаны іске асыруға тартылған мәселелерін анықтау, алдын алу интервенцияларын жақсартуға негізгі топтарының қажеттіліктерін бағалау үшін аралады.

МжБ сапарлары барысында техникалық спецификациясына сәйкес, инфрақұрылым ЖТБЖҚ жобасының қосалқы алушылар ұйымдардың , бағдарламалық қызмет, профилактикалық ресурстарды қолдану, есеп және бухгалтерлік есептер, аутрич -қызметкерлер желісінің жұмысы, басқа ұйымдармен әріптестік және ынтымақтастық, аутрич қызметкерлерінің білімін сынақтанған.

Мониторинг сапарлардың нәтижесі бойынша жұмыс тобының мүшелері анықталған ескертулер, жұмысты бағалау және оны жетілдіру бойынша ұсыныстар көрсете отырып, әрбір суб-алушы туралы есеп дайындады. Мониторинг пен бағалауды күшейту мақсатында ЖҚ грантының қаражатынан ЖИТС орталығында бухгалтердің қызметкері және жеке клиенттердің деректер базасын сақтау бойынша мамандар орындары төленді.

3.6.Бағдарламалық тұрақтылықты қамтамасыз ету және халықтың ең осал топтарына қызмет көрсетуді кеңейту үшін қауымдастықтардың әлеуетін күшейту

Көбінесе жабық ИЕТ топтарға қол жеткізу үшін алдын алу бағдарламаларын жүзеге асыруда үкіметтік емес ұйымдар тартылады.

Осы грант аясында Қазақстанның 5 аймағында үкіметтік емес ұйымдарға, азаматтық бастамалар мен халықтың түінді топтарына жататын тұлғалардан тұратын қауымдастықтарға қолдау көрсетілді. Жаһандық қоры 2003 жылдан бастап ХНТ-мен жұмыс істейтін ҮЕҰ қолдау үшін қаражат бөледі.

6-кесте. ***ЖТБЖҚ қаражатынан ЖИТС қызмет көрсететін ҮЕҰ-де бөлінген аутрич қызметкерлер ставкалар саны***

Облыс	ҮЕҰ атауы	Аутрич қызметкерлер ставкалар саны			
		2014ж.	2015ж.	2016ж.	2017ж.
ШЫҒЫС ҚАЗАҚСТАН	ОО «КУАТ»	11	15	10	-
	ОФ «ANSWER»	10	20	20	25
	ОФ «ӨЗ-ТАНДАУЫҢ» (Семей қ.)	5	5	25	10
	Барлығы	**26**	**40**	**55**	**35**
КАРАҒАНДЫ	ОО «УМІТ»	13	15	16	16
	ОО «ТІРЕК»	4	4		-
	ОО «МОЙ ДОМ» (Теміртау қ.)	-	-	10	-
	Барлығы	**17**	**19**	**26**	**16**
ПАВЛОДАР	ОФ «ГЕРЛИТА»	8	16	15	
	ОФ «ТҰРАН»	9	16	15	15
	ОФ «ТЫ НЕ ОДИН»	9		15	
	ОФ «АЛЬТЕРНАТИВА» (Екібастуз қ.)	6	6	10	10
	Барлығы	**32**	**38**	**55**	**25**
ОҢТҮСТІК ҚАЗАҚСТАН	ОФ «ЖОЛДАС»	-	30		-
	ОФ «УМІТ ОҚО»	-	20		-
	ОО «АЙ- АНА»	-	-	20	-
	ОФ «СЕРҒАЛИ» (Түркестан қ.)	-	20		-
	Барлығы		**70**	20	-
ЖАЛПЫ		**75**	**167**	**156**	**76**

Грант кезеңінде АӨА арасында жұмыс істейтін үкіметті емес ұйымдардың қызметін қолдады.

Бұл бөлімнің негізгі орындаушысы Жаһандық қоры грант екінші ірі алушысы болып табылатын, «АИТВ-мен өмір сүретін адамдардың Қазақстандық Одағы» ЗТБ (бұдан әрі «АӨА ҚазОдағы») болды.

ЗТБ «АӨА ҚазОдағы» жүзеге асырған гранттың мақсаты - «жергілікті және ұлттық, әкімшілік және заңнамалық құрылымдармен жемісті ынтымақтастыққа арналған Қазақстанда АӨА қоғамдастық жүйелерді әлеуетін

дамыту арқылы, АИТВ індетіне қарсы күреске бағытталған ұлттық күш АӨА қоғамдастық қатысу тиімділігін арттыру».

Мақсаты: АИТВ-мен өмір сүретін адамдар арасында АРТ уәждемесін қалыптастыру қызмет көрсету сапасын жақсарту және де АРТ бейілділігін жақсартуға бағытталған қызметтер сапасын жақсарту.

4-сурет. ***АӨА-мен жұмыс істейтін ҮЕҰ саны және АӨА қызметпен қамту***

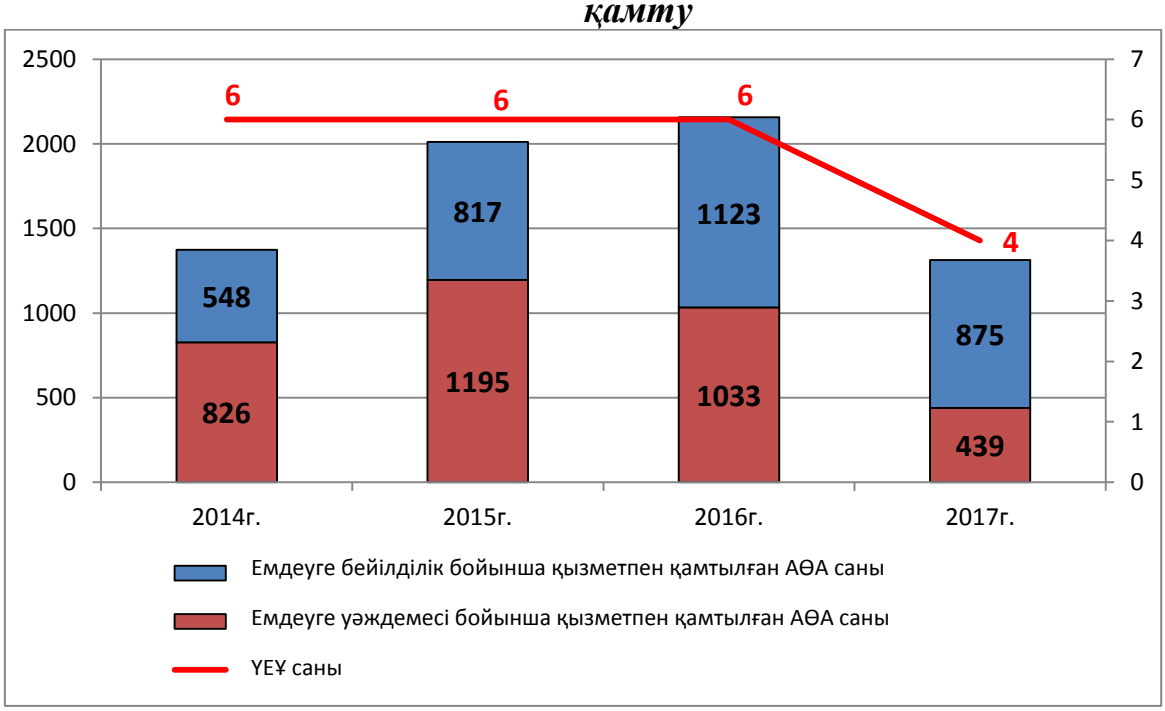

Үкіметтік емес ұйымдардың қызметін шеңберінде көпсалалы топтардың моделіне сәйкес, АИТВ-мен өмір сүретін адамдарға қызмет көрсету, грант тарапынан қолдау тапты.

2014-2016 жылдары Алматы, Қостанай, Қарағанды және Оңтүстік Қазақстан облыстарында 4 ҮЕҰ, ал 2017 жылы Қарағанды және Оңтүстік Қазақстан, Қостанай, Алматы, Павлодар, Шығыс Қазақстан облыстарында 6 ҮЕҰ АӨА қызметтерін ұсынды.

2014 жылы 6 үкіметтік емес ұйымдардың қамтумен 1356 АӨА құрады, ал 2016 жылы ол 2 есеге өсті және АИТВ-мен өмір сүретін 2696 адамды құрады. 2017 жылы 4 ҮЕҰ-дың 1314-і АӨАболды.

2014-2016 жылдары АИТВ-мен өмір сүретін адамдар үшін әлеуметтік қызмет көрсету сапасын жақсарту үшін грант 3 дропин орталықтың (Шығыс Қазақстан, Павлодар, Оңтүстік Қазақстан) жұмысын қолдады.2017 жылы Қарағанды облысының 1 Дропин-орталығының қызметі қолданды.

Грантті іске асыру барысында дропин - орталықтарға 581 АӨА жолықты, олар үшін 3982 қызмет көрсетілді.

ҮЕҰ емдеу басталуы ынталандыруға және антиретровирты терапияға бейімділігін жетілдіру бағытталған іс-шараларды жүзеге асыру АӨА-дың емдеумен қамту ұлғаюына ықпал етті. Осылайша, 2013 жылы, АИТВ-мен өмір сүретін тек 3.571 адам АРТ алды, және 2017 жылы АРТ 11 482 адам (3.2 есе)

алды. Сонымен қатар, АӨА-ды АРТ-ға беілділігі артады (2013 жылы - 74,8%, 2017 жылы - 80,5%).

Бұл жобаның бойы, гранттың аясында, «АӨА ҚазОдағы» ЗТБ атаулы күндерге (ЖИТС-тен опат болған адамадарды еске алу күні, Дүниежүзілік ЖИТС-пен күрес күні) арналған 8 іс-шаралар өткізді, соның ішінде БАҚ өкілдері мен «UniversityLady2014» финалистері командасы арасында футболдан турнир, «FourEver Life» бір күндік фестиваль, метрода жалға ашық АӨА тұлғалардың қатысуымен әлеуметтік роликтерді көрсету, Қазақстанның әртүрлі аймақтарында теледидарда ашық АӨА тұлғалармен жарнамалық материалдарды басып шығару, ашық АӨА тұлғалармен білім беру мекемелерінде шаралар, БАҚ командалар және Қазақстанның кино, теледидары мен эстрада әртістер командалары арасында мини футболдан блиц турнир, АӨА-дың әлеуметтік бейімделуі және отбасы қарым-қатынастарына байланысты мәселелерді бөлектеу үшін теледуман. Грант іске асыру барысында Қазақстан Республикасының «АИТВ-мен өмір сүретін адамдардың V-ші конгресі» ұйымдастырылды.

3.7. Техникалық көмек көрсету

2017-2020 жылдарға арналған Қазақстан Республикасында АИТВ жұқтыру жаңа жағдайларының алдын алу үшін шаралар жедел стратегиясы және жол картасын дамыту үшін озық ұлттық сарапшылардан тұратын жұмыс тобы ұйымдастырылды .

Түінді топтар, оның ішінде инемен есірткіні тұтынатын адамадар, еркектермен жыныстық қатынасқа түсетін еркектер арасында алдын алу АИТВ бойынша қызметті жүзеге асыру үшін екі халықаралық консультанттар қатытсты. Олар қаржылық келісімдерді, оның ішінде құқықтық актілерді талдау орындады, ел диалог және 2018-2020 жылдарға арналған Қазақстанның Жаһандық қордың грантына өтінім дайындауға техникалық қолдау дайындау жұмысына қатысты.

Бірқатар құқықтық актілерді дамыту үшін грант аясында ұлттық сарапшылар тартылған :

«ДДҰ жаңартылған ұсыныстарына сәйкес әзірленген Қазақстан Республикасында АИТВ-инфекциясы, диагностикалау, емдеу және медициналық қызметпен қамтамасыз ету үшін клиникалық нұсқаулар»;

«Ересектерде АИТВ-инфекцияны диагностикалау және емдеу үшін клиникалық хаттама»;

«Балалар мен ересектерде АИТВ-инфекциясының диагностикасы мен емінің клиникалық хаттамасы»;

«Қазақстан Республикасы азаматтарының және оралмандардың АИТВ-инфекция мәселелері бойынша еркін негізде ерікті түрде жасырын және (немесе) құпия медициналық сараптама және кеңес беру ережесін бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Денсаулық сақтау және әлеуметтік даму министрінің 2015 жылғы 22 сәуірдегі № 246 бұйрығына өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы».

АИТВ-инфекциясы бар Қазақстан Республикасында тұратын шетелдік адамдарға медициналық көмек көрсету туралы қолданыстағы заңнамалық және нормативтік құқықтық актілеріне қайшы заңнаманы анықтау үшін нормативтік қоршаған ортаны талдау жасалып, есеп дайындалды.

2018-2020 жылдарда Жаһандық қор гранты «АИТВ» компоненті бойынша іс-шараларды жүзеге асыру үшін дайындық барысында, АИТВ-ның таралуын болдырмау үшін ЕЖЕ тобының тиімді және жоғары сапалы алдын алу шаралары бойынша ұсыныстар әзірлеу мақсатында, Ерлер денсаулығын сақтау жөнінде Шығыс Еуропа және Орталық Азия елдерінде Еуразиялық коалиция сарапшылары техникалық бағалау жүргізді ерлермен жыныстық қатынасқа түсетін еркектерге арналған АИТВ індетіне қатысты баяндама жасалды.

ЮНИСЕФ-тің Копенгаген қаласында (Дания) АРВ препараттарын сатып алу бойынша тағылымдамаға ЖИТС РО, «СҚ-Фармация» ЖШС маманының қатысуы қаржыландырылды. 2018-2020 жылдарға арналған АИТВ компонентіне арналған Жаһандық қордың гранттық жобасын жүзеге асыруға дайындық шеңберінде 2017 жылғы 17 қарашада ЖИТС-ке қарсы үкіметтік емес ұйымдарға мемлекеттік әлеуметтік тапсырыстарды бөлу және ХТТ және АӨА арасында АИТВ бойынша іс-шараларды күшейту мәселесі бойынша дөңгелек үстел өткізілді. Дөңгелек үстелге 35 адам қатысты.

3.8. ЕЖЕ арасында АИТВ-ны алдын алу

Қазақстанда 2014 жылдан бастап ерлермен жынысты қатынасы бар ерлер (бұдан әрі - ЕЖЕ) арасында эпидемиологиялық ахуалды нашарланды. Ресми статистика бойынша 2013 жылы құрады гомосексуалдық беру арқылы 5 АИТВ-жұқтырған жағдай анықталған болса, 2014 жылы 41 жағдай, 2015 жылы – 68, 2016 жылы – 111, 2017 жылы - 137 жағдай анықталған. 2015 жылы жүргізілген ШЭҚ бойынша АИТВ-инфекциясының ЕЖЕ арасында таралуы 3,2% -ды құрады.

ЕЖЕ арасында эпидемиологиялық ахуалдың нашарлауына байланысты осы топтың арасында алдын алу іс-шараларын іске асыру үшін Жаһандық қорд грант үнемделген қаражатты осы топтың арасында алдын алу іс-шараларды қаржыландыруға бағыттауға шешілім жасалған. Жаһандық қор арқылы 2017 жылы 14 орталықтар үшін 42 аутрич қызметкерлер сыйақысына қаржы бөлінді, ЖИТС орталық презервативтер 1,350,000 дана мен жағармай 1,350,000 дана алды.

7-кесте. ***ЕЖЕ тобы арасында ЖИТС орталықтары үшін арнайы аутрич қызметкерлер ставкалар саны (қараша - желтоқсан 2017ж.)***

№	Облыс	ЕЖЕ үшін аутрич қызметкерлер ставкалар саны (2017ж. қараша-желтоқсан)
1	АҚМОЛА	1
2	АҚТӨБЕ	2
3	АТЫРАУ	2
4	ШҚО	3
5	ЖАМБЫЛ	3
6	БҚО	0
7	ҚАРАҒАНДЫ	3
8	ҚОСТАНАЙ	1
9	ҚЫЗЫЛОРДА	2
10	МАҢҒЫСТАУ	1
11	ПАВЛОДАР	3
12	ОҚО	1
13	ОҚО	3
14	АЛМАТЫ	9
15	АСТАНА	8
	Жалпы	**42**

ЖИТС-ке қарсы күрес орталықтарының медицина қызметкерлері және аутрич қызметкерлерінің әлеуетін арттыру мақсатында халықаралық тренерлердің қатысуымен 40 адамға тренингтер өткізілді, 100 данадан «ЕЖЕ-мен жұмыс жасау бойынша нұсқаулық» әзірленді.

Қазақстан Республикасында тиімді бағдарламаларды жүзеге асыру үшін ЭКОМ (Ерлер денсаулығының еуразиялық коалициясы) халықаралық ұйымының сарапшылары тарапынан техникалық, консультативтік көмек берілді.

4. Қорытынды

ЖИТС індетіне қарсы күрес мемлекеттік бағдарламасын және Жаһандық қор грантын жүзеге асыру барысында Қазақстан Республикасы АИТВ індетіне қарсы күреске өзінің адалдығын көрсетті. Жаһандық қор елде тиімді түрде іске асырылатын бағдарламалардың тұрақтылығын жалғастыру үшін берік негіз қалады. Қазақстан Республикасы дұрыс стратегиясын әзірледі және АИТВ таралуына байланысты проблемаларды шешу үшін секторараралық пәнаралық және интеграцияланған тәсілдерді қабылдады. Алдын алу шараларын, халықаралық ұсыныстарды жүзеге асыру үшін мемлекеттік қолдау 25 жыл бойы Қазақстанда эпидемиологиялық жағдайды шоғырланған сатыда ұстауға көмектесті.

АИТВ эпидемиясына қарсы тұру үшін елде зиянды азайту бағдарламасы жүзеге асырылуда. Елде 142 сенім пункті, 31 достық кеңсесі бар. ХТТ арасында олардың барынша қамту және АИТВ-инфекциясының белсенді анықтау АИТВ және басқа да аурулардың алдын алу тиімді араласу үшін жабық ХТТ топтарға қол жеткізуді қамтамасыз етеді, ХТТ-мен 611 аутрич қызметкерлері орындарда жұмыс істейді.

Ең озық тәжірибелердің бірі халықтың осал топтары үшін профилактикалық іс-шараларды қаржыландыруға арналған мемлекеттік қаражатты бөлу болып табылады. 2016 жылы Қазақстанда 44 ҮЕҰ АИТВ індеті бойынша жұмыс істеді (олардың ішінде мемлекеттік тапсырыс бойынша 6 ҮЕҰ). Бұрында ҮЕҰ қолдауын қаржыландыру халықаралық донорлармен қамтамасыз етілді, бірақ Қазақстанның орташа табысынан жоғары елдердің санатына өтуіне байланысты донорлық көмек айтарлықтай азайды. Халықтың жасырын бөлігін қоса алғанда, осал топтарға ашық қол жеткізу және алдын-алу бағдарламаларының тиімділігі үшін үкіметтік емес ұйымдардың желісін кеңейту қажет.

Қазақстан Республикасы Денсаулық сақтау министрлігінің 2017 жылғы 14 сәуірдегі №164 бұйрығымен бекітілген сәйкес 2018 жылдың қаңтар айынан бастап еліміздің негізгі бағыттары мен 90-90-90 мақсаттарына жету бойынша халықаралық міндеттемелерді орындау бойынша іс-шаралармен және «2017-2020 жылдарға Қазақстан Республикасында АИТВ-инфекциясының алдын алу жөніндегі шараларды жүзеге асырудың жол картасы» бойынша ЖТБЖҚ-дың жаңа гранты іске қосылды.

2018-2020 жылдарға арналған ЖТБЖҚ грантының **негізгі мақсаты:** «Қазақстанда АИТВ-ға тұрақты ұлттық жауап беруді қамтамасыз ету үшін ЖИТС-ке қызмет көрсету ҮЕҰ арқылы әлеуметтік тапсырыс тетігін енгізу, үкіметтік емес ұйымдарды түінді топтар арасында АИТВ-ның алдын алу бойынша іс-шараларды өткізу функцияларын беру».

Грант тапсырмалары:

- Қазақстандағы АИТВ-инфекциясымен күресу жөніндегі тұрақты қарсы шараларға арналған негізді құру үшін ҮЕҰ арқылы әлеуметтік тапсырыс тетігін енгізу;
- Халықтың түйінді топтары арасында АИТВ алдын алу, күту мен қолдау қызметтеріне қолжетімділігін кеңейту.

Бұл грантты пилоттық аймақтарда өткізу келесі нәтижелерге жеткізеді:

- Үкіметтік емес сектор арқылы әлеуметтік тапсырысты іске асыру арқылы осал топтар арасында профилактикалық бағдарламаларды іске асырудың тиімді үлгісін әзірлеу;
- Осы модельді басқа аймақтарда қолдану және пайдалану;
- Түйінді топтарға алдын алу қызметтер мен қол жетімділікті күшейту;
- 2020 жылға дейін ИЕТА-дың 60%, СЖ 80% және ЕЖЕ-дің 35% профилактикалық қызметтермен қамту, АӨА-дың 90% - күтім және қолдаумен қамту;

- АИТВ-мен ауыратын адамдарға емделуге бейімділігін арттыру;«пилоттық аймақтардағы» халықтың түйінді топтарында АИТВ-ның таралуын азайту.